

Αειφόρο σχολείο: Διερευνώντας τις αντιφάσεις

του John Huckle¹

Το κείμενο που ακολουθεί προέρχεται από την παρουσίαση του John Huckle στο 4^ο Πανελλήνιο συμπόσιο με θέμα «Το αειφόρο σχολείο του παρόντος και του μέλλοντος» (Αθήνα, 22-24/1/2010) και δημοσιεύτηκε στο τεύχος 44 του περιοδικού «Για την Περιβαλλοντική Εκπαίδευση». Η πλήρης παρουσίαση (σε αρχείο ppt) υπάρχει στην ιστοσελίδα του ομιλητή, στη διεύθυνση: http://john.huckle.org.uk/publications_downloads.jsp.

Μετάφραση και επιμέλεια κειμένου: Γιώργος Πεردίκης

Καλημέρα σε όλους και ευχαριστώ που με καλέσατε στο συνέδριό σας για το αειφόρο σχολείο.

Η παρουσίασή μου χωρίζεται σε τρία μέρη:

α. Ένα περίγραμμα της πολιτικής και των επιτευγμάτων σχετικά με το αειφόρο σχολείο στην Αγγλία

β. Μια εξέταση των ορίων της τρέχουσας πολιτικής και των ενδογενών της αντιφάσεων

γ. Δείκτες προς μια περισσότερο κριτική προσέγγιση του αειφόρου σχολείου.

Θα περιγράψω στην αρχή αδρά τις πρόσφατες εξελίξεις στην Αγγλία και θα αρχίσω να διερευνώ μερικές από τις αντιφάσεις στην κυβερνητική πολιτική του Ηνωμένου Βασιλείου (στο εξής Η.Β.) και τις πρακτικές των δασκάλων στα σχολεία. Θα υποστηρίξω ότι αν θέλουμε το αειφόρο σχολείο να συμβάλει σε ένα περισσότερο αειφόρο μέλλον, θα πρέπει να προχωρήσει πέρα από το τρέχον κυρίαρχο μοντέλο του οικολογικού εκσυγχρονισμού, σε περισσότερο ριζοσπαστικές μορφές περιβαλλοντισμού όσο και αγωγής του πολίτη. Αυτό θα κάνει τους δασκάλους να εξετάζουν τις ριζικές αιτίες της μη αειφορικής ανάπτυξης, των επιπτώσεων στη ζωή των παιδιών και τις ριζοσπαστικές εναλλακτικές λύσεις που αποτελούν δείκτες προς μια περισσότερο κριτική προσέγγιση της εκπαίδευσης για την αειφόρο ανάπτυξη στα σχολεία.

¹ Ο John Huckle διδάσκει Γεωγραφία και Περιβαλλοντική Εκπαίδευση στο μεταπτυχιακό πρόγραμμα «Περιβαλλοντική και Αναπτυξιακή Εκπαίδευση» του South Bank University, UK. Έχει ασχοληθεί εκτεταμένα με την Εκπαίδευση για την αειφόρο ανάπτυξη την οποία προσεγγίζει από τη σκοπιά της κοινωνικά κριτικής θεωρίας. Η ιστοσελίδα του είναι στη διεύθυνση: <http://john.huckle.org.uk>

1. Το αειφόρο σχολείο στη Βρετανία

Όλα τα σχολεία να γίνουν αειφόρα μέχρι το 2020

Το 2004, ο (τότε) πρωθυπουργός Τόνυ Μπλαιρ, ανακοίνωσε την πρόθεση της κυβέρνησής του να γίνουν όλα τα σχολεία αειφόρα μέσα σε μια δεκαετία από τη χρονιά αυτή. Με τα λόγια του ίδιου: «*Η αειφόρος ανάπτυξη δεν θα είναι απλά ένα ακόμη αντικείμενο διδασκαλίας στην τάξη: θα αποτελέσει ένα από τα θεμελιώδη στοιχεία αλλά και το μέσο για να χρησιμοποιήσει ή ακόμη και να ανανεώσει το σχολείο τη δύναμή του. Οι μαθητές δε θα διδάσκονται απλά σχετικά με την αειφόρο ανάπτυξη, αλλά θα τη βλέπουν και θα εργάζονται μέσα σ' αυτή: το σχολείο θα είναι ένας ζωντανός χώρος μάθησης μέσα στον οποίο θα εξερευνούν τι σημαίνει αειφόρος τρόπος ζωής (Τόνυ Μπλαιρ 2004)*».

Τα λόγια του παραπέμπουν σε δύο ιδέες-κλειδιά που διέπουν την εξέλιξη της εκπαιδευτικής πολιτικής:

(α) Μάθηση μέσα από τη δράση (action learning): Οι μαθητές, γονείς και δάσκαλοι οφείλουν να αναλάβουν δράση ώστε οι σχολικές μετακινήσεις, η διατροφή στο σχολείο κλπ να γίνουν περισσότερο αειφόρες.

(β) Δημιουργία προτύπων (modeling): Το σχολείο μπορεί να δημιουργήσει πρότυπα αειφόρου διαβίωσης για τους μαθητές και την ευρύτερη κοινότητα, π.χ. παράγοντας την ενέργεια που χρειάζεται.

Τί είναι αειφόρο σχολείο;

Σύμφωνα με την κυβέρνηση του Η.Β., αειφόρο σχολείο είναι αυτό που ετοιμάζει τους νέους για ένα αειφορικό τρόπο ζωής (από τις κατασκευές μέχρι τις καθημερινές πρακτικές) και τους οδηγεί σε μια δέσμευση να νοιάζονται, να φροντίζουν: για την υγεία και ευημερία των ίδιων, για τους άλλους (ανεξάρτητα από τις διαφορές κουλτούρας, απόστασης και γενεάς), για το τοπικό και παγκόσμιο περιβάλλον.

Το Υπουργείο Παιδείας του Η.Β. δημοσίευσε το 2006 το Εθνικό Πλαίσιο για τα αειφόρα σχολεία. Σ' αυτό περιλαμβάνονται τρία αλληλοεμπλεκόμενα μέρη:

α. Μια υποχρέωση για μέριμνα: επεκτείνεται η υποχρέωση του σχολείου για μέριμνα ώστε να συμπεριλάβει στη φροντίδα του και τους ανθρώπους που βρίσκονται μακριά, τις μελλοντικές γενιές και τον υπόλοιπο κόσμο.

β. Μια ολιστική προσέγγιση στην εκπαίδευση για την αειφόρο ανάπτυξη (ΕΑΑ): το σχολείο διερευνά την εφαρμογή της ΕΑΑ μέσα από το αναλυτικό πρόγραμμα (διδασκαλία και μάθηση), τις εγκαταστάσεις (κτίρια και ελεύθερους χώρους) και μέσα από την ενασχόλησή του με την κοινότητα (εγγύτερη και ευρεία).

γ. Μια επιλογή από «σημεία εισόδου» ή «πύλες» (doorways) μέσα από τις οποίες τα σχολεία θα μπορούσαν να εισάγουν και να αναπτύξουν αειφορικές πρακτικές.

Ένα πλαίσιο αειφόρου σχολείου που προτείνεται, περιλαμβάνει οκτώ τέτοιες «πύλες» που συνδυάζονται με τις τρεις «περιοχές» της ζωής του σχολείου, συγκεκριμένα το πρόγραμμα του σχολείου, τους σχολικούς χώρους και την τοπική κοινότητα. Οι οκτώ προτεινόμενες «πύλες» είναι: τρόφιμα και ποτά, ενέργεια και νερό, μετακίνηση και κυκλοφορία, αγορές και απόβλητα, κτίρια και σχολικές αυλές, ένταξη και συμμετοχή, τοπική ευημερία, πλανητική διάσταση.

Για κάθε είσοδο, το πλαίσιο προτείνει τι θα μπορούσαν να κάνουν τα σχολεία στις τρεις περιοχές που προαναφέρθηκαν. Για παράδειγμα για την πύλη «Ενέργεια και νερό», προτείνονται ενδεικτικά:

σε σχέση με το πρόγραμμα (διδασκαλία και μάθηση): Τα σχολεία χρησιμοποιούν το αναλυτικό πρόγραμμα για να καλλιεργήσουν τη γνώση, τις αξίες και τις δεξιότητες που απαιτούνται για τη σωστή διαχείριση της ενέργειας και του νερού, σε κλίμακα τοπική μέχρι και παγκόσμια, στο σχολείο και στο σπίτι.

σε σχέση με το χώρο (αξίες και τρόποι εργασίας): Το σχολείο αναθεωρεί τη χρήση που κάνει στην ενέργεια και το νερό και εφαρμόζει πολιτικές εξοικονόμησης με σωστή διαχείριση και εφαρμογή κατάλληλων τεχνολογιών.

Σε σχέση με την κοινότητα (ευρύτερες επιδράσεις και συνεργασίες): Το σχολείο χρησιμοποιώντας τις επικοινωνίες του, τις υπηρεσίες του, τις επαφές του και τη συμμετοχή του στις διάφορες κοινότητες, προωθεί την ενημέρωση σε θέματα ανανεώσιμων πηγών,

εξοικονόμησης ενέργειας και διαχείρισης νερού και αποβλήτων.

Επιπλέον, το πλαίσιο περιλαμβάνει και τα αποτελέσματα που προσδοκούνται μέχρι το 2020. Έτσι στην περίπτωση της «πύλης» ενέργεια και νερό, μέχρι το 2020 θα πρέπει όλα τα σχολεία να είναι μοντέλα υψηλής ενεργειακής απόδοσης αποτελώντας υποδείγματα χρήσης ανανεώσιμων πηγών ενέργειας όπως αιολικής, ηλιακής και βιοκαυσίμων στις κοινότητές τους και να μεγιστοποιήσουν τη χρήση του βρόχινου νερού και του ανακυκλωμένου νερού από απόβλητα.

Ένα πιο αειφόρο σχολείο έχει πολλά πλεονεκτήματα:

Η διδασκαλία και η μάθηση βασίζονται περισσότερο σε ζητήματα της καθημερινής ζωής και έχουν περισσότερη σχέση με τις ανάγκες των μαθητών με αποτέλεσμα οι μαθητές να είναι πιο ικανοποιημένοι και να έχουν καλύτερες επιδόσεις.

Το σχολείο εξοικονομεί χρήματα συντηρώντας τους πόρους του και αγοράζοντας πιο σφαιρικά.

Οι γονείς και η κοινότητα συμμετέχουν περισσότερο στη σχολική ζωή καθώς σχολείο και κοινότητα μαθαίνουν μαζί το δρόμο για πιο αειφορικούς τρόπους διαβίωσης.

Υλικό και υποστήριξη για αειφόρα σχολεία

Υπάρχει πολύ εκπαιδευτικό υλικό διαθέσιμο για να βοηθηθούν τα σχολεία και οι δάσκαλοι. Αναφέρω ιδιαίτερα τον ιστότοπο «Αειφόρα σχολεία» (Sustainable Schools, <http://www.teachernet.gov.uk/sustainableschools/>). Υπάρχει εδώ εκπαιδευτικό υλικό για δασκάλους και στελέχη της εκπαίδευσης για το σχεδιασμό ενός αειφόρου σχολείου και υποδειγματικά μαθήματα, που ανταποκρίνονται στις 8 «εισόδους», για μαθητές διαφόρων ηλικιών. Είναι διαθέσιμο επίσης ένα εργαλείο αυτο-αξιολόγησης προκειμένου τα σχολεία να αξιολογήσουν την πρόδοσή τους στην προσπάθεια να γίνουν πιο αειφόρα. Η υπηρεσία της βρετανικής κυβέρνησης που είναι αρμόδια για τα αναλυτικά προγράμματα (Qualifications and Curriculum Authority) έχει ετοιμάσει ένα οδηγό σχεδιασμού αναλυτικού προγράμματος για τα σχολεία. Το Εθνικό Κολλέγιο Σχολικής Ηγεσίας (National College of School Leadership) διαθέτει ένα «πακέτο εργαλείων» για την ανάπτυξη αειφόρων σχολείων. Εκδόσεις που προσφέρουν καθοδήγηση υπάρχουν στο εμπόριο και σε θεματικές ενώσεις/συνδέσμους. ΜΚΟ όπως το WWF οργανώνουν μαθήματα και συναντήσεις για δασκάλους.

2. Κριτική της πολιτικής για το αειφόρο σχολείο και επισήμανση των αντιφάσεων

Μια έρευνα για την αειφορία στα σχολεία

Τα αποτελέσματα έρευνας του Γραφείου Προτύπων της Εκπαίδευσης (Office for Standards in Education, Ofsted 2008) δείχνουν ότι παρά τις προσπάθειες από την πλευρά της

πολιτικής, το εθνικό πλαίσιο και τη σχετική στήριξη και καθοδήγηση, τα σχολεία κάνουν περιορισμένη πρόοδο στο θέμα της αειφορίας. Η ενημέρωση για την κυβερνητική πολιτική είναι περιορισμένη, η έμφαση στην αειφόρο ανάπτυξη είναι μικρή και η διδασκαλία είναι ασυνεπής και ασυντόνιστη. Στα περισσότερα σχολεία η αειφόρος ανάπτυξη είναι περιφερειακό ζήτημα που συχνά περιορίζεται σε δραστηριότητες εκτός του αναλυτικού προγράμματος με συμμετοχή ελάχιστων μαθητών.

Δίνεται περισσότερη προσοχή στα τοπικά παρά στα παγκόσμια ζητήματα. Ωστόσο, μερικά σχολεία κάνουν πρωτοποριακή δουλειά κυρίως στην πρωτοβάθμια εκπαίδευση.

Τα αποτελέσματα της έρευνας μας υπενθυμίζουν ότι τα συμβατικά σχολεία κυρίως αναπαράγουν την επικρατούσα μη αειφορική οικονομική και πολιτισμική τάξη πραγμάτων. Ανταποκρίνονται στην εκπαίδευση για την αειφόρο ανάπτυξη μέχρι το σημείο που δεν αμφισβητεί ή απειλεί αυτή την τάξη - απλά προωθεί μια μεταρρύθμιση ή μια πιο πράσινη εκδοχή του «επιχειρώ ως συνήθως» (business as usual). Υπάρχει κάποια προοπτική για κριτική διδασκαλία και μάθηση στα παραδοσιακά σχολεία, αλλά αυτοί που πραγματικά ενδιαφέρονται για την αειφορική εκπαίδευση μπορούν να μάθουν πολλά από προοδευτικούς παιδαγωγούς όπως τον Α. Σ. Νηλ και το σχολείο του, το Σάμερχιλ, στο Σάφολκ.

Εάν τα σχολεία οφείλουν να κινηθούν πέρα από τη μεταρρύθμιση και να εμπλακούν σε μια κριτική μάλλον παρά παραδοσιακή εκπαίδευση για την αειφόρο ανάπτυξη, τότε αυτοί που διαμορφώνουν την εκπαιδευτική πολιτική και οι δάσκαλοι θα έπρεπε, όπως ο Α.Σ. Νηλ, να γυρίσουν πίσω και να αναστοχαστούν τη συνολική εικόνα: Ποιες είναι οι δομές και οι διαδικασίες που καθιστούν τους τρέχοντες τρόπους ζωής μη αειφορικούς; Ποια είναι η επίδρασή τους στα παιδιά και στους νέους ανθρώπους; Πως μπορούμε να βελτιώσουμε την ευτυχία των νέων ανθρώπων και την ευημερία τους ενώ παράλληλα να τους ενθαρρύνουμε να συμβάσουν στην κοινωνική αλλαγή;

Ο καταναλωτισμός και το αειφόρο σχολείο

Ο Μπένζαμιν Μπάρμπερ² διερευνά τις πραγματικές αιτίες της μη αειφορικής ανάπτυξης και τις συνέπειές της στους ανθρώπους και τις πολιτικές. Η θέση του είναι ότι τις τελευταίες δεκαετίες ο καπιταλισμός έχει αποφύγει μια κρίση υπερπαραγωγής προωθώντας μια κουλτούρα «παλιμπαδισμού» στους ενήλικες και καλλιεργώντας παιδιά- καταναλωτές. Το να διατηρήσεις την παραγωγή, την κατανάλωση και τα κέρδη απαιτεί οι νέοι να μεγαλώνουν γρήγορα, οι ενήλικες να παραμένουν αιώνιοι νέοι, οι φτωχοί χωρίς αγοραστική δύναμη να εγκαταλειφθούν και το περιβάλλον να υποφέρει κάτω από τις αυξανόμενες απαιτήσεις για οικολογικούς πόρους και υπηρεσίες.

Ο Μπάρμπερ υποστηρίζει ότι οι επιχειρήσεις, η κυβέρνηση και τα εκπαιδευτικά ιδρύματα εμπλέκονται στην προσπάθεια για παλιμπαδισμό των ενηλίκων και τη διαφθορά των παιδιών. Η ιδιωτικοποίηση και οι επώνυμες μάρκες (branding) είναι σχετικές στρατηγικές. Η ιδιωτικοποίηση επεκτείνει ευκαιρίες για κέρδος ενώ οι επώνυμες μάρκες εξασφαλίζουν ισχυρότερη προσκόλληση σε αγαθά και υπηρεσίες που προσφέρει ο καπιταλισμός. Η διαφήμιση, οι μάρκες και τα ΜΜΕ στοχεύουν στα παιδιά, παρακάμπτοντας γονείς και δασκάλους ως διαμορφωτές των πραγματικών ενδιαφερόντων των παιδιών και προσφέροντας πρόσκαιρη και τελικά ψεύτικη ικανοποίηση.

Η ανησυχία ότι ο καταναλωτικός καπιταλισμός μπορεί να υπονομεύει την υγιή ανάπτυξη των παιδιών και την ικανότητα να μαθαίνουν έχει οδηγήσει άλλους συγγραφείς να γράψουν για την τοξική παιδική ηλικία. Το βιβλίο της Σου Πάλμερ «Τοξική παιδική ηλικία»³ διερευνά δέκα απόψεις της μοντέρνας παιδικής ηλικίας (δίαιτα, άσκηση, ύπνος, επικοινωνία, οικογένεια, παιδική φροντίδα, μάρκετινγκ, πίεση από τους συνομηλίκους, τεχνολογία και γονεϊκή

---

² Benjamin Barber, *Consumed: How markets corrupt children, infantilize adults, and swallow citizens whole*, Norton, 2007

³ Sue Palmer *Toxic Childhood, how the modern world is damaging our children and what we can do about it*, Orion 2007

πρακτική), και υποστηρίζει τον Μπάρμπερ με έρευνα που δείχνει ότι «ξυπνώνοντας» τα παιδιά πολύ νωρίς ή οδηγώντας τα να συμπεριφέρονται ως «μίνι-ενήλικες», υπονομεύουμε την ανάπτυξή τους και προκαλούμε προβλήματα συμπεριφοράς και δυστυχία. Ο καθιστικός τρόπος ζωής με αυξανόμενη έκθεση στις οθόνες, καταλήγει στην απώλεια της φαντασίας, ανικανότητα για συγκέντρωση, τάση να συγχέουν το γεγονός με τη γνώση και ομογενοποίηση των παιδικών μυαλών.

Η καταναλωτική κουλτούρα παράγει περισσότερο ναρκισσιστές ενήλικες και παιδιά. Οι άνθρωποι είναι πιο ατομιστές, πιο εγωκεντρικοί και με λιγότερη τάση να νοιάζονται για τους άλλους και το περιβάλλον. Αυτός ο ναρκισσισμός οδηγεί τα παιδιά να έχουν μη ρεαλιστικές προσδοκίες και να βλέπουν την επιτυχία και ευτυχία με περιορισμένο και επιζήμιο τρόπο.

Η εμπορευματοποίηση της παιδικής ηλικίας καταλήγει σε δυστυχία και ψυχικές ασθένειες μεταξύ των νέων. Ο ΟΟΣΑ αναφέρει ότι τα παιδιά στη Βρετανία είναι μεταξύ των πιο δυστυχισμένων στην Ευρώπη. Τα κορίτσια έχουν δεχτεί την πιο καταστροφική πίεση από το εμπόριο ενώ τα αγόρια δυσκολεύονται να μεγαλώσουν σε ένα κόσμο όπου τα κορίτσια τους ξεπερνούν στην εκπαίδευση και πολλές παραδοσιακά ανδρικές δουλειές έχουν εξαφανιστεί.

Η δημοφιλής κουλτούρα εστιάζει στις ζωές των πλούσιων και διάσημων, παρέχοντας περιορισμένο εύρος πρότυπων ρόλων και προσφέροντας όνειρα που δε μπορούν να πραγματοποιηθούν. Υποθέτοντας ότι όλοι μπορούν να γίνουν πλούσιοι και διάσημοι, αποσπά την προσοχή από την ανισότητα και το γεγονός ότι η κοινωνική κινητικότητα έχει στη πραγματικότητα μειωθεί τις τελευταίες δεκαετίες.

Το αειφόρο σχολείο θα πρέπει να βοηθά τους νέους να αντισταθούν στις εμπορικές πιέσεις που διαμορφώνουν τη ζωή μας. Θα πρέπει να εξετάζει μια σειρά από εναλλακτικά στυλ ζωής και ταυτότητες και να αναπτύσσει τους ψυχολογικούς πόρους προκειμένου να παραμένουν ευχαριστημένοι και ευτυχείς όταν η ζωή δεν προσφέρει το είδος των αμοιβών που προωθούνται από τα μίντια.

Η διάβρωση της δημοκρατίας

Ο καταναλωτικός καπιταλισμός έχει διαβρώσει και τη δημοκρατία με τον ίδιο τρόπο που εκμαύλισε τα παιδιά και μετέτρεψε σε παιδιά τους ενήλικες. Η κυρίαρχη πολιτική ιδεολογία των δύο τελευταίων δεκαετιών ήταν ο νεο-φιλελευθερισμός, ένα σύστημα ιδεών που ευνοεί την ελεύθερη αγορά σε βάρος των κυβερνητικών ρυθμίσεων. Συνδέει την ελευθερία και αειφορία με μια προσωπική επιλογή σαν αυτή που ασκούν οι καταναλωτές και υπονομεύει τη συλλογική επιλογή και το κοινωνικό συμβόλαιο όπου τα άτομα εγκαταλείπουν την ανασφαλή ιδιωτική ελευθερία για τη δημόσια ελευθερία και την κοινή ασφάλεια και αειφορία.

Η πολιτική του τρίτου δρόμου

Στη Βρετανία μέχρι πρόσφατα, ο νεοφιλελευθερισμός καλύπτονταν από τη ρητορική του Μπλαιρισμού ή πολιτική του τρίτου δρόμου. Αυτός διατείνονταν ότι ήταν μια επικαιροποιημένη μορφή σοσιαλιστικής δημοκρατίας που δεν θεωρούσε πλέον ότι έχουν σημασία η διάκριση αριστεράς - δεξιάς ή οι κοινωνικές τάξεις και περιορίζονταν να ασχολείται με τις συνέπειες των αποτυχιών της αγοράς παρά να προκαλεί τον κατεστημένο πλούτο και την εξουσία. Όμως, η συρρίκνωση του κράτους αποδείχθηκε πολιτικά ανέφικτη, η δημόσια σπατάλη συνέχισε να αυξάνεται και οι νεοφιλελεύθεροι έχουν στραφεί στο να χρησιμοποιήσουν το κράτος για να αναμορφώσουν τους κοινωνικούς θεσμούς, όπως την εκπαίδευση, στο πρότυπο των αγορών.

Η πρόσφατη οικονομική και πολιτική κρίση έχει προκαλέσει μια εσπευσμένη επιστροφή σε ανταγωνιστικές πολιτικές, αλλά την άρνηση για σύγκρουση και διαίρεση και την ουσιαστική άρνηση της πολιτικής για αειφορία, μπορεί κανείς να τη δει στις πολιτικές για την αειφόρο ανάπτυξη και την εκπαίδευση.

Οι πολιτικές του Η.Β. για την αειφόρο ανάπτυξη και τα αειφόρα σχολεία προωθούν έναν οικολογικό εκσυγχρονισμό ή το πρασίνισμα του καπιταλισμού. Δε βλέπουν καμιά εγγενή αντίφαση ανάμεσα στον καπιταλισμό και την αειφορία και υποθέτουν ότι οι νέες τεχνολογίες

και η περιβαλλοντική οικονομία: ενσωματώνουν την κοινωνική υπευθυνότητα, τους περιβαλλοντικούς νόμους και την εκπαίδευση για την αειφόρο ανάπτυξη, μπορούν να κάνουν «περισσότερα με λιγότερα», προσφέρουν κίνητρα για πιο πράσινη παραγωγή και κατανάλωση, ενθαρρύνουν το ενδιαφέρον των πολιτών για το περιβάλλον και έτσι εξισορροπούν την οικονομική μεγέθυνση με την περιβαλλοντική προστασία και την κοινωνική δικαιοσύνη.

Η πολιτική του τρίτου δρόμου επίσης οδήγησε σε αντίστοιχες πολιτικές για την εκπαίδευση. Εδώ η κύρια ενέργεια αφορούσε στη βελτίωση των απαιτήσεων σε βασικά μαθήματα ώστε η Βρετανία να έχει νέους εργάτες που θα την καταστήσουν ικανή να ανταγωνιστεί στην παγκόσμια οικονομία. Η νεοφιλελεύθερη έμφαση στον ατομισμό, την καταναλωτική επιλογή και τον ανταγωνισμό των αγορών, αντανακλάται στις περισσότερες εξετάσεις και τον ανταγωνισμό ανάμεσα στους μαθητές, την αυξανόμενη τάση για επιλογή σχολείου από τους γονείς και τον ανταγωνισμό μεταξύ σχολείων, τη μεγαλύτερη εμπλοκή του ιδιωτικού τομέα στην κατασκευή και χρηματοδότηση νέων σχολείων και την παροχή υπηρεσιών που προηγούμενα παρέχονταν από τις τοπικές αρχές. Η γενική αρχή ότι κάθε μαθητής παρακολουθεί το σχολείο της γειτονιάς του όπου η ίση μεταχείριση, η ικανοποίηση και το αίσθημα δικαίου συνυπάρχουν με ένα ευρύ αναλυτικό πρόγραμμα, έχει υπονομευτεί.

Ωστόσο, μερικά στοιχεία της εκπαιδευτικής πολιτικής του Η.Β. συνεχίζουν να αντανακλούν τις σοσιαλδημοκρατικές ιδέες. Υπάρχει π.χ. αυξημένη προσοχή στις ανάγκες των μη προνομιούχων μαθητών και η απαίτηση να διδάσκεται η αγωγή για την ιδιότητα του πολίτη (citizenship) στα δευτεροβάθμια σχολεία.

Οι αντιφάσεις της πολιτικής για το αειφόρο σχολείο

Έτσι ορισμένες πλευρές της εκπαιδευτικής πολιτικής έρχονται σε αντίφαση με την πολιτική για τα αειφόρα σχολεία και αυτό εξηγεί μερικώς τα αποτελέσματα της έρευνας που αναφέρθηκε παραπάνω:

-Ο ατομισμός, οι περισσότερες εξετάσεις και ο ανταγωνισμός μεταξύ μαθητών και σχολείων περιορίζει την αρχή της φροντίδας του ενός για τον άλλο.

-Η μεγαλύτερη ανισότητα ανάμεσα σε σχολεία και μαθητές περιορίζει την «είσοδο» της ένταξης (αυξάνει τον αποκλεισμό).

-Η μεγαλύτερη δυνατότητα επιλογής απ' τη μεριά των γονιών και κατά συνέπεια, η αύξηση της απόστασης που διανύουν οι μαθητές προς και από το σχολείο, περιορίζει την «είσοδο» που αφορά τη μετακίνηση και τα μεταφορικά μέσα.

-Η υποχώρηση της γενικής αρχής περιορίζει την είσοδο της τοπικής ευημερίας και

-η ιδιωτικοποίηση των προμηθειών του σχολείου περιορίζει την «είσοδο» που αφορά τα τρόφιμα και ποτά.

-Οι κατασκευαστές του ιδιωτικού τομέα δεν έχουν κτίσει τα σχολεία με τις υψηλότερες φιλοπεριβαλλοντικές προδιαγραφές και το κόστος χρηματοδότησή τους επιβαρύνει τις μελλοντικές γενιές.

3. Προς μια ριζοσπαστική πρόταση για το αειφόρο σχολείο

Εάν η τρέχουσα πολιτική για τα αειφόρα σχολεία είναι γεμάτη αντιφάσεις και αποτυγχάνει να ενθαρρύνει τα σχολεία να εξετάσουν τις πραγματικές αιτίες της μη αειφορικής ανάπτυξης καθώς και κοινωνικά ριζοσπαστικές λύσεις που μπορούν να απελευθερώσουν την αειφορία, τότε τι μπορεί να γίνει;

Η επιχειρηματολογία μου μέχρι τώρα είναι ότι τα αειφορικά σχολεία θα έπρεπε να είναι κοινά πολυκλαδικά σχολεία με διευρυμένο αναλυτικό πρόγραμμα που προάγει την ευημερία των μαθητών και τους ενδυναμώνει ως πολίτες που καταλαβαίνουν κάτι από τις πολιτικές της αειφόρου ανάπτυξης. Το τελευταίο μέρος της ομιλίας μου θα προτείνει ότι αυτά τα σχολεία θα

πρέπει να δίνουν κάποια προσοχή στη θεωρία και πράξη του οικολογικού ή πράσινου σοσιαλισμού.

Οι πράσινοι σοσιαλιστές προτείνουν ότι ο κόσμος τώρα έχει τους πόρους και την τεχνολογία για να καλύπτει τις ανάγκες όλων και να θεραπεύει την υγεία των ανθρώπων και της φύσης. Συντονισμένος σχεδιασμός της παραγωγής προκειμένου να καλύπτει τις πραγματικές ανάγκες θα πρέπει να λάβει χώρα σε όλα τα επίπεδα από το τοπικό ως το παγκόσμιο. Οι συνεργατικοί και εθελοντικοί τομείς θα πρέπει να κάνουν συνεισφορές-κλειδιά στον ιδιωτικό και δημόσιο τομέα, και η οικονομία θα πρέπει να στηρίζεται στην αλληλεγγύη, την αυτοδιαχείριση, και την προσοχή στα όρια που επιβάλλονται από τα οικολογικά συστήματα και τις απαιτήσεις μιας παγκόσμιας δικαιοσύνης. Μειωμένες ώρες εργασίας και ένα βασικό εισόδημα για όλους θα έδινε σε όλους την ελευθερία θέλησης και χρόνου για να αναπτύξουν όλες τις πλευρές της ζωής τους.

Πως θα ενθαρρυνθούν οι μαθητές να εξετάσουν τα πιθανά οφέλη μιας πράσινης σοσιαλιστικής οικονομίας;

Ο σχολικός κλήρος γης (school allotment: καλλιεργούμενη γη που ανήκει στο σχολείο) είναι ένα χώρος όπου οι μαθητές θα μπορούσαν να εισαχθούν σε ένα εναλλακτικό τρόπο παραγωγής και κατανάλωσης. Η καλλιέργεια της δικής σου τροφής απαιτεί το συμμετοχικό σχεδιασμό, κατάλληλη τεχνολογία, αμοιβαία βοήθεια και ευαισθητοποίηση στα οικολογικά όρια.

Μελετώντας την ιστορία των «σχολικών κλήρων γης» στη Βρετανία, θα μπορούσαν να μάθουν πολλά για τους ανταγωνισμούς μεταξύ πλούσιων και φτωχών στο παρελθόν και σήμερα, τις αρετές της δημόσιας πρόνοιας και του σχεδιασμού χρήσεων γης και την ανάγκη της κοινοτικής δράσης για να προστατεύσουμε τα δημόσια προνόμια έναντι της ιδιωτικοποίησης.

Αν και οι σχολικοί κλήροι χαρακτηρίζουν πολλές έτοιμες προτάσεις για αειφόρα σχολεία, γίνονται παραγωγικοί χώροι κριτικής εκπαίδευσης για την αειφορία μόνον όταν γίνεται κατανοητό το παρελθόν της πρακτικής των κλήρων από μια πιο γενική σκοπιά.

Στρεφόμενος στην πολιτική και τους πολίτες, ο πράσινος σοσιαλισμός αναζητά τρόπους για να αναμορφώσει τα δικαιώματα και τις υποχρεώσεις έτσι ώστε ο καθένας να έχει το δικαίωμα στον αυτό-προσδιορισμό, τη συμμετοχή και την ευημερία, ως αμοιβή για τη δουλειά του στους τυπικούς και άτυπους τομείς. Ο καθένας θα πρέπει να έχει εγγύηση για δουλειά και βασικό εισόδημα, και οι ώρες εργασίας στον τυπικό τομέα θα πρέπει να είναι πολύ μειωμένες ώστε να επιτρέπουν χρόνο για προσωπική ανάπτυξη, συμμετοχή στην πολιτική και εργασία στον άτυπο τομέα. Νέες μορφές οικολογικής δημοκρατίας θα πρέπει να εξασφαλίζουν ότι οι πολιτικές αποφάσεις έλαβαν υπόψη τα δικαιώματα των μελλοντικών γενεών, των μακρινών λαών και των άλλων ειδών, ενώ νέες μορφές παγκόσμιας δημοκρατίας θα ρυθμίζουν την παγκόσμια οικονομία προς το συμφέρον της κοινωνικής δικαιοσύνης και αειφορίας.

Έτσι ίσως οι μαθητές θα έπρεπε να ενθαρρυνθούν να σκεφτούν τους λόγους που η εθελοντική εργασία, ή η συμμετοχή στην κοινωνική ζωή είναι στο περιθώριο και όχι στο κέντρο της ανθρώπινης ζωής. Θα πρέπει να εξετάσουν τις αρετές της κατοχύρωσης του δικαιώματος του πολίτη σε ένα βασικό εισόδημα και τις υποχρεώσεις που θα συνόδευαν ένα τέτοιο δικαίωμα. Παρομοίως θα μπορούσαν να εξετάσουν τις αρετές του περιορισμού και της αναδιανομής των εργασιακών ωρών στον τυπικό τομέα.

Όσο για την οικολογική και παγκόσμια ιδιότητα του πολίτη θα μπορούσαν να εξετάσουν τα πενιχρά αποτελέσματα της πρόσφατης συνάντησης κορυφής για το κλίμα στην Κοπεγχάγη και τα εναλλακτικά μοντέλα παγκόσμιας δημοκρατίας που προτάθηκαν από τους διαμαρτυρόμενους που παρακολούθησαν και εκείνους που συνεισέφεραν στο παιδικό φόρουμ για το κλίμα.

Στρεφόμενοι στον πολιτισμό, οι πράσινοι σοσιαλιστές λένε ότι ο καταναλωτισμός τροφοδοτείται από την εργασία που αποξενώνει απομακρύνοντας τους ανθρώπους από την αληθινή τους φύση, τους συνανθρώπους τους και το υπόλοιπο του φυσικού κόσμου. Η επανασύνδεση των ανθρώπων με τη φύση, η το τέλος της αποξένωσης απαιτεί το δικαίωμα στην

εργασία που έχει νόημα και αμείβει, και στο χρόνο για προσωπική ανάπτυξη και συμμετοχή στην κοινωνία των πολιτών. Τέτοιες εξελίξεις θα ενθαρρύνουν τους ενήλικες να φτάσουν στην ωριμότητα και θα προστατεύσουν τα παιδιά από την εμπορευματοποίηση.

Τα αιφόρα σχολεία θα πρέπει να εξετάσουν εναλλακτικούς τρόπους κατανάλωσης και ανάπτυξης ταυτότητας και κοινωνικού στάτους που δεν θα συμπεριλαμβάνουν τον καταναλωτισμό και τις επώνυμες φίρμες. Θα πρέπει να σκεφτούν τον ηθικό καταναλωτισμό και το δίκαιο εμπόριο καθώς σχετίζονται με τις «εισόδους» των τροφίμων και ποτών, αγοράς και σπατάλης. Στη Βρετανία η εκστρατεία που συντονίζει ο σεφ της τηλεόρασης Τζέιμι Όλιβερ έχει συμβάλει πολύ στο να εστιάσει την προσοχή στη χειροτέρευση της ποιότητας των σχολικών γευμάτων μετά την εμπορευματοποίηση του σχολικού κέτερινγκ και να ξαναεισαχθούν υγιεινά γεύματα μαγειρεμένα στις σχολικές κουζίνες με τοπικά προϊόντα και ντόπια εργασία.

Η ορχήστρα νέων της Βενεζουέλας «Σιμόν Μπολιβάρ» δείχνει πώς οι ζωές των παιδιών μπορεί να μεταμορφωθούν όταν τους παρέχονται τα μέσα για προσωπική ανάπτυξη πέρα από τον καταναλωτισμό. Τα αιφόρα σχολεία θα πρέπει να αναπτύσσουν τις τέχνες γιατί όταν εκτιμήσουμε τη μουσική, τη ζωγραφική, τη λογοτεχνία και το θέατρο, μπορούμε να αναπτύξουμε την αειφορία ως νοοτροπία. Η τέχνη μπορεί να οδηγήσει στη συνειδητοποίηση ότι η μη ανθρώπινη φύση δεν έχει μόνο το δικαίωμα να ζει αλλά ότι η συνέχιση της ευημερίας της εμπλουτίζει τις ζωές όλων.

Για να συνοψίσουμε: Η τρέχουσα πολιτική για τα αιφόρα σχολεία στην Αγγλία, έχει κάποιες δυνατότητες αλλά δεν είναι επαρκής. Δεν απευθύνεται στις αιτίες ούτε προτείνει ρεαλιστικές εναλλακτικές λύσεις. Επιπλέον, είναι γεμάτη αντιφάσεις.

Τα αιφόρα σχολεία θα πρέπει να δίνουν τη δυνατότητα στους μαθητές να δουν τον εαυτό τους ως συμπαραγωγό της νέας αιφόρου οικονομίας, της νέας πολιτικής και πολιτιστικής τάξης. Στις περιοχές του αναλυτικού προγράμματος, των σχολικών χώρων και της κοινότητας θα πρέπει να δίνουν τη δυνατότητα της κριτικής εξέτασης του πρασινίσματος τόσο του σοσιαλισμού όσο και του καπιταλισμού.

Και τελικά αξίζει να θυμηθούμε ότι ζούμε σε μια εποχή κρίσης. Οι τραπεζίτες και οι πολιτικοί έχουν προδώσει την εμπιστοσύνη μας, οι δημόσιες δαπάνες και η κοινωνική συνοχή και σταθερότητα απειλούνται και την ίδια στιγμή υπάρχουν ελάχιστες συλλογικές αφηγήσεις ελπίδας. Ενώ δυνατές φωνές αναζητούν την επιστροφή σε μια ελαφρώς πιο πράσινη εκδοχή των συνηθισμένων πρακτικών, τα αιφόρα σχολεία θα πρέπει να προσφέρουν εναλλακτικές αφηγήσεις ελπίδας και αειφορίας.

Ο πρωθυπουργός Γιώργος Παπανδρέου έχει πει πρόσφατα: *«Βαθειά κρυμμένα δομικά προβλήματα της κοινωνίας μας έχουν έρθει στην επιφάνεια. Αυτός είναι ο λόγος που δίνουμε τόση έμφαση στη διαδικασία κοινωνικού διαλόγου και στην οικοδόμηση συναίνεσης».*

Η δουλειά των δασκάλων θα συνεισφέρει στην οικοδόμηση της διαδικασίας κοινωνικού διαλόγου και συναίνεσης που αναζητά ο Παπανδρέου.